

Nykypäivän ihannetyöntekijä luotiin median lamapuheessa

1990-luvun laman ja suurtyöttömyyden aikana niin sanottu työtä koskeva psykologinen sopimus muuttui. Luotiin odotus uudesta työntekijän ihanteesta, joka painotti yksilöllistä vastuuta kilpailukyvyistä työmarkkinoilla ja työn tuottavuudesta.

Turun yliopiston vieraileva tutkija **Ilkka Levä** on tutkinut työelämän psykologisen sopimuksen muutosta 1990-luvun lama-ajan mediassa. Työpsykologiassa psykologinen sopimus kuvaa niitä odotuksia, jotka kuuluvat työhön, mutta joita ei mainita ääneen esimerkiksi työsopimusta tehdessä, ja jotka ovat työntekijällä erilaiset kuin työnantajalla.

Levän mukaan kyse on myös valtaeroista; työnantajat haluavat kieltää työntekijän ja työntekijän välisen valtaeron, kun taas työntekijät korostavat kollektiivisen toimimisen merkitystä valtaeron kaventamiseksi.

1960-luvulta peräisin oleva käsite syntyi tilanteessa, jossa koko työuran ajateltiin sujuvan yhden työnantajan palveluksessa.

”Ajateltiin, että kun hoidan hommani hyvin urani loppuun asti, saan jonkinlaisen eläkkeen. Lama oli kriisi ja shokki, joka muutti kaiken. Se vaikutti työntekijöiden tulevaisuuden odotuksiin ja synnytti uudenlaisen yksilöllisyyteen perustuvan subjektiviteetin”, Levä luennoi TJS Opintokeskuksen webinaarissa 6.5.2022.

”Mutta millaisena lamatilanne nähtiin mediassa? Millaisia ehtoja työntekijöille asetettiin uudistuvassa työelämässä?”, Levä kysyy.

Levän mukaan mediassa lamapuhetta valmisteliin jo 1980-luvun nousuhuumassa. Suomen Pankin pääjohtaja Rolf Gullberg lausui medialle vuonna 1989 näin: ”Kysyntä Suomessa on pakotettava alas, tarpeen vaatiessa se on tehtävä luomalla Suomeen keinotekoinen taantuma.”

Mediassa alettiin käsitellä työttömyyttä ja erityisesti miesten kokemuksia siitä, vaikka elettiin täystyöllisyyttä. Naisia puolestaan alettiin valmistella palamaan työelämästä takaisin kotiin, jotta miehet säilyttäisivät työpaikkansa. Media ikään kuin valmisti kansaa pehmeään laskuun taantumaa varten.

Mediassa työttömistä tehtiin laiskoja luusereita

Lama-ajan mediassa taloutta käsiteltiin usein sotatermein; käytiin asemasotaa ja markan puolustussota sekä toivottiin talvisodan hengen uudelleen syntymistä. Hyvinvointivaltiolta

puhunnassa vaadittiin säästökuuria ja työmarkkinoilta joustavuutta. Karsimisesta, säästämisestä ja sopeuttamisesta tehtiin pakko. Lamasyllisiksi leimattiin lamaa edeltänyt huikentelevainen tuhlaus ja vanhentuneet rakenteet, joilla tarkoitettiin nimenomaan julkista sektoria ja työmarkkinajärjestelmää.

Työmarkkinat jaettiin menestyjiin ja luusereihin, ja työttömistä tehtiin sivullisia uhreja. Työttömyyttä ei käsitelty rakenteellisena ongelmana, vaan yksilöivällä ja syyllistävällä puhunnalla. Työttömyys nähtiin laiskuutena ja syrjäytyminen omana syynä. ”Onko työttömien laiskuudesta tullut uusi hyve”, lehdissä spekulointiin. Levän mukaan kyseessä oli ympyrän neliöimisen ongelma.

”Miten saadaan kaikki työttömät työnhakijat – joita pahimmillaan oli 20 prosenttia työvoimasta – mahtumaan niihin vähiin avoimiin työpaikkoihin, joita oli tarjolla. Puhe kohtaanto-ongelmasta oli paikkansa pitämätöntä”, Levä painottaa.

Keskipalkkaisten ahdistus kasvoi työn polarisaatiossa

Lama-aikana yleistyi puhe polarisaatiosta ja paskaduuneista. Polarisaatio tarkoittaa, että osa töistä muuttuu pätkittäisiksi ja matalapalkkaisiksi, ja samalla vakituiset ja hyvin palkatut työt kasautuvat korkeasti koulutetuille.

Polarisoitumista on myös se, että osa keskipalkkaisista tehtävistä loppuu kokonaan. Keskipalkkaisia ammatteja katoaa, ja uudet työpaikat syntyvät joko aiempaa korkeammalle tai matalammalle osaamistasolle.

Paskaduuneilla ei kuitenkaan tarkoiteta välttämättä pätkä- ja matalapalkkatöitä, vaan työntekijälle itselleen merkityksetöntä työtä, joka voi olla hyväpalkkaista, mutta sitä tehdään vain rahan takia.

”Vuonna 2010 tehtiin globaali kysely työn mielekkyydestä. Siinä ilmeni, että vain 13 prosenttia vastaajista koki tekevänsä itselleen merkityksellistä työtä. Loput 87 prosenttia piti työtään itselleen merkityksettömänä”, Levä kuvailee.

Lama-aikana syntyi niin sanottu portfoliotyöntekijä, jonka itsenä kehittäminen paremmaksi tuotteeksi oli hänen omalla vastuullaan. Tätä korostaa myös puhe valmentajavaltiosta, jossa yksilöitä sparrataan sopeutumaan paremmin kokonaisuuden ehtoihin.

”Lama-aikana tuotettu ihannetyöntekijä on joustava moniosaaja, jolta työelämän muutoksessa vaaditaan sopeutumista esimerkiksi erilaisiin yrittäjyyden muotoihin ja vastuunottoa omasta työllistymisestään ja kilpailukyvyystään”, Levä tiivistää.

Teksti: Tanja Harjuniemi